

בבא בתרא קיט

משה שווערד

1. ספר קובץ שעורים ח"א - מסכת בבא בתרא דף קיט/א

(שנה) דף קי"ט. בהא דא"י מוחזקת היא, פירוש רשב"ם, ליוצאי מצרים, ואף דהיתה עדיין בידי נכרים, כתב בנמוקי יוסף דקרקע אינה נגזלת, וקשה דא"כ היתה מוחזקת גם קודם יציאת מצרים מימי אברהם אשר לו ניתנה הארץ, כדיליף ר"א דהילוך קונה מדכתיב קום התהלך בארץ - ב"ב ק' - וצ"ל דאף דניתנה יאברהם, אבל אפשר שתתקיים הבטחת הקב"ה לאחר דורות הרבה, וביציאת מצרים הבטיחום שתנתן הארץ להם ולא לדורות מאוחרין, וע"י הבטחה הזאת נעשו מוחזקין, דאמירת הקב"ה היא כאילו נתונה, ובהא דצלפחד נטל חלק בכורה מחפר, למ"ד לבאי הארץ נתחלקה, והיה לחפר ע"י חזרה מבניו, לכאורה קשה דאכתי הוי ראוי לחפר, שעדיין לא ירש את בניו קודם ביאתם לארץ, רק בבואם לארץ ירשו מתים את החיים בהיותם בקבר, והוי ראוי גמור, וצ"ל דהכא היתה הירושה למפרע, ואיגלאי מילתא שהיה חפר מוחזק בחייו בחלק בניו, אבל התינה להמפרשים בהא דאי קדמה סבתא וזבנה זבינה זביני, משום דאחריך לאו כאומר מעכשיו דמי, אבל להסוברין, דאפילו אחריך כאומר מעכשיו דמי מ"מ מיקרי ראוי, כיון שיכולה להפקיע במכירתה, והיינו, כיון דעכשיו אינו ודאי שגייע לידו לא הוי מוחזק אף שזכה למפרע, וא"כ הכא נמי אינו ודאי שיזכה חפר בחלק בניו, שמא ימותו קודם בואם לארץ, וצ"ל דאפילו ימותו בניו מ"מ יהיו לו שאר קרובים שיחזירו לו:

2. תוספות מסכת בבא בתרא דף קיט עמוד א

ובזכות אבי אמותיהן - וכגון שלאבי אמותיהן לא היו בנים כי אם בנות דאם לא כן היו בנים יורשין וא"ת ומי החזיר להן וי"ל כגון שהיו אחים לאבי אמותיהן שהיו להם בנים והחזירום בנים לאבותיהם וחלקו בשוה.

3. תוספות מסכת בבא בתרא דף קיט עמוד א

הא דהוו בני עשרים כו' - בבניהם אי אתה מוצא שלא היו בני עשרים כמו שפירש בקונטרס דבליעת קרח נמי היתה מיד אחר המרגלים ...

4. רשב"ם מסכת בבא בתרא דף קיט עמוד א

ביתדות אהלים - [1] כלומר במטלטלין שהיה להם במדבר בגון יתדות שתוקעין בהן אהליהם ושאר מטלטלין שהן מוחזקין בהן ולהכי נקט יתדות אהלים דודאי לכולן היו אהלים ואין אדם במדבר בלא אהל אבל בנחלת ארץ ישראל לא נטל חלק בכורה וכל שלשה חלקים דמתניתין בין במקרקעי בין במטלטלי מיירי לבד מחלק בכורה דמיירי במטלטלי.

5. חידושי הרשב"א מסכת בבא בתרא דף קיט עמוד א

הא דאמר רב יהודה אמר שמואל ביתדות אהלים, לאו דוקא אלא כלומר במטלטלין. ופר"ש ז"ל דלהכי נקט יתדות אהלים משום דלכולם היו יתדות אהלים ואין אדם במדבר בלא אהל, [2] ור"ח ז"ל פי' דאגב גררא קמ"ל דיתדות אהלים כמטלטלים דמו דלא תימא כיון דמחזקין בקרקע כקרקע דמו, ולא ידעתי מאין שמענו זה דאם תמצא לומר דקרקע דמו גם הם היו נוטלות חלק בכורה בהם, שהרי מוחזקים הן, ומסתברא שהיה יכול לתרץ דתלתא אחי דאבא הוו ליה ובקרקע ממש נטלו ותו לא תקשי ליה מהא דר' חידקא, אלא דתלתא אחי דאבא ליכא דוכתא למדרשינהו דתרי הוו דדרשינן מנתון תתן ולא תלתא, ותו דא"כ תהדר קושיין לדוכתה מאי קא חשיב אי טפלים קא חשיב טובא איכא כדאקשינן לעיל, כנ"ל:

6. רש"ש מסכת בבא בתרא דף קיט עמוד א

גמרא ביתדות אהלים ועי' פי' הרשב"ם. ותימא מדוע ל"א באוהלים גופייהו. ומהתוס' משמע דגרסי יתדות ואוהלים:

7. ספר דבר יעקב

[ב] אלא אמר רב רבה ארץ ישראל מוחזקת היא - הרשב"ם [לעיל ד"ה לעולם] כתב דמוחזקת היא להן מיציאת מצרים. רש"י [ע"ז נג: ד"ה ואשריהם] מפרש הארץ ירושה לישראל היא מאבותיהם שהרי לאברהם נאמר לך אתננה. הק"ש [אות שנה] מכאן [לפי הרשב"ם] שבימי אברהם היתה הבטחה שתנתן לבניו, וביציאת מצרים הובטח שינתן להם. [כתב הנ"י] דשמעינן מהכא שאם יש לאב קרקע ביד גולן, ומת האב יש לבכור פי שנים בקרקע ואין זה ראוי דכיון שקרקע אינה נגזלת היא כמוחזקת ביד אביו, וכמו א"י שמוחזקת היא אע"פ שהיא בידי נכרים.]

8. ספר שערים מצויינים בהלכה

אלא שזכו בנות צלפחד ונכתבה על ידן. לא מציינו איזה זכות היתה להן שזכו לזה, ואפשר לפרש עפ"י מה דאמרי' להלן (ע"ב) שהיו חכמניות דרשניות וצדקניות. ועי' מה

9. תוספות מסכת בבא בתרא דף קיט עמוד א

שנאמר מחלליה מות יומת אבל לא היה יודע באיזו מיתה נהרג - ואם תאמר למה היה מסתפק היה לו לדונו בחנק דכל מיתה האמורה בתורה סתם חנק ויש לומר דמסברא היה נראה לו שנדון בסקילה כעובד ע"ז דבכל דוכתא (חולין ה.) אמר דדומה שבת לע"ז דהיינו מחלל שבת בפרהסיא לעובד ע"ז וצריך לומר דסבר כרבנן ולא כר"י דאי כר' יהודה דאמר באלו הן הנשרפין (סנהדרין דף פ:) עד שיודיעוהו באיזו מיתה הוא נהרג דלדידיה אמר התם דהוראת שעה היתה (דאם) כן לא ידע משה שדינו במיתה.

10. שו"ת רדב"ז חלק ו סימן ב אלפים ריא

שאלת ממני אודיעך דעתי **במגדף אם צריך התראה או לא ונסתפקת שהמגדף שהיה בימי משה לא התרו בו שהרי לא היו יודעים אם היה חייב מיתה או לא** ואפילו למ"ד התראת ספק שמה התראה זו אינה התראה:

תשובה לא ניתנה התראה אלא להבחין בין שוגג למזיד ואי לא אתרו ביה מצי למימר שוגג הייתי ואמאי קטלינן ליה ורבינו כלל דיני המגדף בהלכות ע"ז לפי ששניהם כופרים בעיקר הם **וכי היכי דעובד ע"ז אין ממיתין אותו אלא בעדים**

והתראה וה' למגדף וכתב בהלכות סנהדרין פ"ב כיצד דנין דיני נפשות וכו' ואינו מחלק בכל דיני נפשות דבכלהו אין דנין אלא בעדים והתראה כדמפרש ואזיל וכן כתב רש"י בהדיא ונשא חטאו ברכת כשאין התראה ע"כ והכי משמע מקרא גופיה דכתיב ונשא חטאו ונוקב שם ה' מות יומת ואי בלא התראה נסקל א"כ לא משכחת ליה כרת וכ"ת בשאין עדים

א"כ אמאי מלקינן ליה דק"ל כל חייבי כריתות לוקין וכ"ת דמשכחת לה כרת כגון שלא המיתוה ב"ד הא אמרינן אע"פ שד' מיתות בטלו דין ד' מיתות לא בטלו וכו'. **ומגדף**

שהיה בימי משה לא תקשה כלל דגלוי וידוע לפניו דמזיד היה ולא שוגג ואפ"י היו מתריין בו היה מקבל התראה ולפיכך צוה לסקול אותו אבל הדבר המסור לב"ד שאין יודעים מה שבלב בני האדם אמרה תורה שלא יהרגוהו אלא בעדים

והתראה תדע דלא שקלינן וטרינן פ' הנשרפין אלא על החבישה דכיון שלא היו יודעין אם חייב מיתה או לא אמאי חבשוה

ומסקינן הוראת שעה היתה אבל על מה שצוה הוא ית' לא שייך למימר הוראת שעה היתה אלא דקשיא לי כיון שהיו מסופקים אם היה חייב מיתה למה לא יחבשוה אותו עד שיברר הספק ואמאי דחקינן לומר הוראת שעה היתה ויש לתרץ כיון שעדיין לא נצטוו על ברכת השם ולא על החבישה לא היה להם לחובשו וז"ל רש"י הוראת שעה היתה שהרי לא נצטוו מתחלה על אותה חבישה ומעצמם עשו דכיון שלא נאמר בו מיתה מתחלה מה ספק היה להטיל עליו ספק מיתה לחובשו ע"כ. ואכתי ק"ל והלא כבר נאמר אלקים לא תקלל וי"ל שכן קבלו פירושו מפי משה רבינו אלקים אלו הדיינין ועדיין קשה והא כתיב ומקלל אביו ואמו מות יומת וילמדו קל וחומר ושפיר חבשוהו וי"ל דחבישה מכלל העונשים היא ואין עונשין מדין קל וחומר והוראת שעה היתה:

11. מרגליות הים ת: אות ת. די"א עד שיודיעוהו באיזה מיתה היא נהרג.

לפ"ז יוקשה איך נהרגו המגדף והמקושש אחרי שלא התרו בהם לשם איזו מיתה שהרי לא פורש מקודם דינו. וכ' ברמת שמואל ב"ב קי"ט דמה שצריכים להודיעו איזה מיתה היא משום שיתכן כי מהתראת מיתת חנק לא יפרוש מעבירה אבל אם היה יודע כי יסקל כן היה פורש ולא עבר, וזהו רק בשאר בתי דין אבל בית דינו של משה הרי הוא מעין אמרם כלפי שמיא גליא שגם אם היה יודע באיזו מיתה לא היה פורש מהעבירה ויכלו לדון אותו כמותרה (וע' לק' פ' ע"ב), וראה בס' שושן עדות מהגר"ז בוסקוביץ לעריות פ"ז מ"ז שכן דכל הכלל של לא בשמים היא שאין להכריע הלכה ע"פ רוח"ק זהו רק אחרי התעלות מרע"ה למרום ונחתמה תורה, מני אז אין נביא רשאי לחדש, אבל כל עוד שזכתה תבל שיתהלך בה איש האלקים הרי אז הכל ניתן משמים ואין לדמות בית דינו של משה לשום ב"ד שלאחריו כו' עיי"ש ...

12. דף על הדף בבא בתרא דף קיט עמוד א

בגמ': יודע היה משה רבינו שהמקושש במיתה שנאמר מחלליה מות יומת אבל לא היה יודע באיזו מיתה הוא ימות.

איתא במדרש (ילקוט שמעוני רמז תשנ), 'מות יומת האיש - לדורות, רגום אותו באבנים - לשעה'.

בליקוטי בתר ליקוטי (פר' שלח) הביא בשם רבי שמשון רפאל הירש שפירש את דברי המדרש, דהנה מבואר על אתר, דמשה רבנו לא היה יודע באיזה מיתה ייהרג, ולכאורה אם כן קשה כיצד התרו בו, ובשלמא לדעת הסוברים דאין צריך להתרות באיזה מיתה ייהרג נחא, שהתרו בו סתם שיתחייב מיתה, אך לדעת רבי יהודה (סנהדרין ע"א) שצריך להתרות באיזה מיתה ייהרג, כיצד התרו בו.

וצריך לומר שמיתת המקושש היתה הוראת שעה. מעתה יובן היטב דרשת חז"ל, מות יומת האיש לדורות, דאז יהיה אפשר להתרותו בעונש סקילה, אבל כעת רגום אותו באבנים לשעה, כלומר הוראת שעה.

13. ספר בניהו בן יהוידע על בבא בתרא דף קיט/א

ובזה נתרץ בס"ד דקדוק אחד, איך אומר על משה רבנו ע"ה לא ידע באיזה מיתה ימית את המקושש, דמאחר דגילה הקב"ה המחלל שבת חייב מיתה, ודאי גילה לו באיזה מיתה ימות המחלל את השבת, ובזה ניח דודאי גילה לו מחלל שבת בסקילה, אך חשב כיון דמקושש כונתו לשם שמים, ימיתו במיתה דקילה מסקילה, כי חנק קיל מסקילה, ועוד דראוי לשנות מיתתו, כדי שיהיה ניכר לעיני כל ישראל דמקושש אע"ג דחלל שבת אינו דומה לשאר מחללי שבת, מפני דכונתו היתה לשם שמים, דמשנה מיתתו זה סימן לדבר זה, ולכך מחמת סברה זו הוצרך לשאול על דינו מפי הגבורה, והשיב לו דאין לשנות הדין אלא ידין אותו כשאר מחללי שבת:

14. ספר שערים מצויינים בהלכה

שכרה גדול כשכר האיש המצווה ועושה, ולכאורה קשה דעדיפא הו"ל להגמי' להקשות אילימא זכות דתורה והא הוי כאילו מלמדה תיפלות, אלא עכצ"ל דאע"ג דאסור לאב ללמד בתו תורה, מ"מ אין עליה איסור כשלמדה מעצמה, ולא עוד אלא שיש לה שכר על זה, כמבואר ברמב"ם (שם) ובשו"ע (יו"ד סי' רמו ס"ו), רק לא כשכר האיש כיון שאינה מצווה ועושה, וכן אין עליה איסור לשמוע דברי חכמים כשהם לומדים תורה, ומעולם לא שמענו שאם הרב דורש בשבת הגדול וכיו"ב, שצריכות הנשים לסתום אזניהם שלא לשמוע תורה, ואדרבה מצינו במס' חגיגה (ג.) אנשים באים ללמוד ונשים באות לשמוע, וכ"כ רש"י ותוס' במס' קידושין (פא.) דיש קבוצות אנשים ונשים לשמוע הדרשה, ועי' בדברינו שם בענין זה. וכן מפורש בתשו' מהרי"ל (סי' קצט) דאין איסור על הנשים לשמוע דברי תורה מת"ח, אלא שיש עלינו איסור ללמדם. ובמס' סוכה

בנות צלפחד חכמניות הן, דרשניות הן, צדקניות הן. כבר הבאנו לעיל (ע"א) דבנות צלפחד זכו שיכתב הפרשה על ידן, מפני שהיה בהן ג' מעלות אלו. ולכאורה צריך ביאור, איזה זכות הוא זה, והרי איתא במס' סוטה (כא:): כל המלמד בתו תורה כאילו מלמדה תיפלות. והנה בגמ' סוטה (שם ע"א) פריך אהא דתנן (שם כ.) אם יש לה זכות תולה, זכות דמאי, אילימא זכות דתורה הא אינה מצווה ועושה כו', ופירשו הכס"מ והלח"מ (ת"ת פ"א הי"ג) כלומר וכיון שכן אין

15. ספר שערים מצויינים בהלכה

יולדת, והוא מצווה בפו"ר. וכ"כ בתשו' דוכב מישרים (סי' יג.) וראיתי בתשו' אמרי דוד (סי' קכא) דאפשר דנשתנו הטבעים בזה, וגם לאחר ארבעים היא יולדת. ובקונ"א (שם) הבאנו מגמ' ע"ז (כד:): דבהמה עד ג' שנים ודאי לא ילדה, ובתוס' שם כתבו, דנשתנה הטבע ויולדת גם בשתי שנים. וברמ"א (אהע"ז סי' קנו ס"ד) כתב, דאע"ג דאמרו חז"ל (ר"ה יא.) יולדת לתשעה אינה יולדת למקוטעין, מ"מ בזמנינו נשתנה הטבע בזה. ובתשו' האלף לך שלמה (סי' ט) כתב, דאם יש לה הרהור שפיר יולדת, והוכיח כן מגמ' יבמות (לד:): דאמר רבא לכת רב חסדא, קא מרני רבנן אבתרן, אמרה ליה אנא דעתי עלך, והיא כבר היתה בת ארבעים כו' ע"ש.

בת ארבעים שוב אינה יולדת. כבר הבאנו בשמ"ב (ח"ד סי' קמה ס"ק יד) בעובדא שהחתן טוען שהכלה הטעה אותו בשנותיה, דבתשו' חתם סופר (ח"ו סי' מז) כתב, שאם כבר עברה עליה ארבעים שנה יכול לנתק השידוך, דאמרי' הכא בת ארבעים שוב אינה

16. תוספות מסכת בבא בתרא דף קיט עמוד ב

אפילו קטנה שבהן לא נשאת פחות מארבעים שנה - נראה לרשב"א דסבר לה כמ"ד (שבת דף צו:) צלפחד היינו מקושש ומעשה המקושש היה בתחלת ארבעים מיד אחר מעשה מרגלים דאמר במדרש דלשם שמים נתכוין שהיו אומרים ישראל כיון שנגזר עליהן שלא ליכנס לארץ ממעשה מרגלים שוב אין מחויבין במצות עמד וחילל שבת כדי שיהרג ויראו אחרים ולא נשאו עד סוף ארבעים שנה כדמוכחי קראי.

17. ספר קובץ שעורים ח"א - מסכת בבא בתרא דף קיט/ב

(שס) תוס' ד"ה אפילו וכו' בשם מדרש, דכונ' המקושש היתה להוציא מלב האומרים שנפטרו מן המצות עיי"ש, והקשה מהרש"א, איך הותר לו לעשות כן, ותירץ דכיון שלא היה צריך לעצים הוי מלאכה שאצל"ג, ולולי דבריו היה אפשר לומר לפי המבואר באו"ח סי' ש"ו דמותר לחלל שבת כדי להציל מהמרת דת באונס, דחלל עליו שבת אחת כדי שישמור שבתות הרבה, והכא היו מוטעין ושוגגין, ואפשר דדינן כאנוסין, אבל קשה דא"כ למה הרגוהו, ומה שתירץ מהרש"א דבי"ד לא ידעו מחשבתו, הוא תימה, דהא כתיב ויאמר ה' אל משה מות יומת האיש:

18. ספר אז ישיר (ע' ט-יב)

❦ בית דין של מעלה דנים אף על מחשבת הלב

כח נוסף שיש לבי"ד של מעלה הוא הכח לדון אחר מחשבתו של אדם ולא רק על מעשיו. יש ללמוד הדבר כוונה שנראה כסתירה בדברי חז"ל, שדעה אחת בגמ' (שבת דף צ"ו ע"ב) סוברת שצלפחד הוא זה שנמצא מקושש עצים בשבת והמיתו אותו בסקילה ע"פ דבר ה'. אך מדברי חז"ל משמע שצלפחד צדיק היה, וא"כ קשה היאך יתכן שחז"ל החשיבו את צלפחד לצדיק, אם הוא זה שחילל שבת במדבר לעיני כל ישראל.

וכתבו התוס' (ב"ב דף קי"ט ע"ב, ד"ה אפילו) על מעשה המקושש, וז"ל:

דאמר במדרש דלשם שמים נתכוין, שהיו אומרים ישראל כיון שנגזר עליהן שלא ליכנס לארץ ממעשה מרגלים, שוב אין מחויבין במצות. עמד וחילל שבת, כדי שיהרג ויראו אחרים.

כלומר, שבני ישראל היו אומרים שכיון שנגזר עליהם שלא יכנסו לארץ ישראל הרי שאינם חייבים במצוות, וכדי ללמוד את בני ישראל שאין הדבר כן, עמד צלפחד וחילל את השבת כדי שיהרג וכוזה ילמדו בני ישראל שחייבים הם במצוות אע"פ שנגזר עליהם למות במדבר, ולפי זה יש לומר, שמחמת כן נחשב צלפחד לצדיק, שאע"פ שחילל את השבת, כו"מ עשה כן לשם שמים, ועל כן נקרא צדיק.

.....
ב. החת"ס (ליקוטי תשובות סי' נ"ו) הוכיח כן מרש"י (במדבר כ"ז, א') שכתב לגבי מוה שהתורה יחסה את בנות צלפחד למשפחת יוסף ו"ללמדך שהיו כולם צדיקים שכל מי שמעשיו ומעשה אבותיו סתומים, ופרט לך הכתוב באחד מהם ליחסו לשבת, הרי זה צדיק בן צדיק". ומשמע מדבריו שכולם היו צדיקים וצלפחד בכללם.

בתרגום יונתן בן עוזיאל (במדבר ט"ו, ל"ב), מבאר בדרך אחרת במה נתכוון המקושש לשם שמים, וז"ל התרגום:

והוּוּ בנ"י שריין במדברא, גזירת שבתא אשתמודע להון, ברם קנסא דשבתא לא אשתמודע להון. קם גברא מדבית יוסף אמר במימריה איזיל ואתלוש קיסין ביומא דשבתא, ויחמוון יתי סהדיא ויתנון למושה, ומושה יתבע אולפן מן קדם ד' וידון יתי, ובכן אשתמודע קנסא לכל בית ישראל וכו'.

דהיינו, שרצה המקושש שתתברר ההלכה לעיני כל ישראל, באיזו מיתה הורגים את מחלל השבת, ולשם ידיעת ומסירת התורה, היה מוכן ליהרג הוא.

עכ"פ, לפי שני הביאורים, יש להקשות את קושית המהרש"א (בבבא בתרא, שם דף קי"ט), שאם כוונת המקושש היתה שילמדו מכונן, הרי זה נחשב למקושש ואין צריך לעצים, והוי מלאכה שא"צ לגופה ופטור (משום שכדי להתחייב מיתה יש לעבור איסור שבת במלאכה הצריכה לגופה והיה צריך לקושש בשביל העצים עצמם ולא בשביל ללמוד אחרים), ולא היה לבי"ד להורגו משום כך.

ותירץ המהרש"א, שמכיון שלא ידעו העדים כוונתו, כי כוונתו היתה במחשבת הלב, הרי הוא חייב בדיני אדם. והביאור לזה הוא, שאין בי"ד של מטה משגיחין במחשבותיהם של עוברי עבירה אא"כ מחשבות אלו היו גלויים וידועים לכל בשעת המעשה, אבל אם אחד עושה מעשה שנראה לעדים כמעשה עבירה שבי"ד מענישין עליה, הרי זה חייב עונש אע"פ שכוונתו היתה לטובה, ודנים אותו לחובה וחייב עונש בבי"ד של מטה.

ובקובץ שיעורים (ב"ב שם) הקשה:

הוא תימה דהא כתיב ויאמר ה' אל משה מות יומת האיש.

ג. עיין בשו"ת ציץ אליעזר (חלק ח' ס' ט"ו) שדן לגבי מי שמחלל שבת משום פיקוח נפש אם זה בעצם מלאכה שא"צ לגופה.

כלומר, רבי אלחנן וסרמון מקשה היאך יתכן לפרש שבעצם צדיק היה כיון שמחשבתו היתה לטובה, והלא הקב"ה בעצמו אמר למושה להמית אותו והקב"ה הרי יודע מחשבות האדם, וא"כ קשה מדוע הרגו אותו אם לפי האמת היתה מלאכה שא"צ לגופה.

ונראה ליישב, שהקב"ה היה מורה לבי"ד של מטה לנהוג כפי המוטל עליהם, ובבי"ד של מטה אין דנים אלא ע"פ עדות העדים, ועל כן אמר הקב"ה למושה שיש להמיתו. ואע"פ שהקב"ה ידע שהיתה כוונתו לשם שמים, ומחמת כן בדיני שמים הרי זו מלאכה שא"צ לגופה ואינו חייב עליה, מ"מ כיון שבבי"ד של מטה אין משגיחין במחשבות האדם כלל, ולפי העדים הרי זו מלאכה הצריכה לגופה וחייבים עליה, אין לדון אלא ע"פ העדים והרי הוא חייב מיתה. ויש לדקדק כן בדברי המהרש"א שכתב "דהיה חייב מיתה בדיני אדם", ומשמע שבדיני שמים לא היה חייב מיתה. והטעם לזה, הוא מפני שבבי"ד של מעלה אין דנין לפי המעשה הנראה לעיניים בלבד אלא דנין אף לפי המחשבה, ועל כן נחשב צלפחד לצדיק, משום שבדיני שמים יצא זכאי בדין, שע"י שראו שמחשבתו היתה לשם שמים ומחמת כן עשה את אשר עשה, הרי נחשבת המלאכה למלאכה שא"צ לגופה ופטור עליה בדיני שמים.

ובזה מבואר חילוק נוסף בין הדין הנוהג בבי"ד של מטה לדין הנוהג בבי"ד של מעלה. בבי"ד של מטה אין דנים את האדם אלא כפי הנראה לעינים, ואין מקבלין צד זכות אא"כ הצדדים נראים או ידועים. אך בבי"ד של מעלה דנים את האדם גם לפי מחשבתו, וע"כ יכולים לזכותו בדין ע"פ

ד. השואל בשו"ת חת"ס (לקוטי תשובות סי' נ"ו) הקשה, למ"ד אין מומר זוקק ליבום איך טענו בנות צלפחד שאמנם תתיבם הרי צלפחד היה מומר לחלל שבת ואין אשת מומר זוקקה ליבום. והשואל רצה לתרץ ע"פ התוס' הנ"ל, שבאמת צלפחד היה צדיק, ולשם שמים נתכוון, ולכן לא היה מומר. והחת"ס דחה דבריו ע"פ יסוד הנ"ל, שמכיון שבדיני אדם דנו אותו למיתה, הרי בעיני בי"ד של מטה הוא מחלל שבת ודינו כמומר. ואע"פ שבדיני שמים הרי הוא צדיק גמור, מ"מ ב"ד של מטה אין הולכין אחר מחשבות האדם, והרי הוא מומר לחלל שבת. (ועיין שם מה שתירץ ע"י חידוש בהגדרת מומר שאינו זוקק ליבום).

יב ❦ אז ישיר • _____ ❦ מאמרי ראש השנה

מחשבת הלב בדברים שאינם מספיקים לפוטרו בדיני אדם. וא"כ ישנה אפשרות שאדם יהיה נחשב כרשע גמור בדיני אדם, אך בדיני שמים (ובדברי חז"ל) נחשב הוא לצדיק גמור, וזוהי הגדרתו של צלפחד לפי המהרש"א.

19. ספר קובץ שעורים ח"א - מסכת בבא בתרא דף קיט/ב

(שסא) מתוך שצדקניות היו נעשה להן נמ כיוכבד, ופירש רשב"ם שסמכו שיעשה להן נס, ובפסחים דף ס"ד פליגי בזה אביי ורבא, וס"ל לרבא דאין סומכין על הנס, ואפשר לומר דהכא שאני, כיון שעשו כן, מפני שהיו מצפות להגון להן, הוי בכלל שלוחי מצוה אינן ניזוקין, אבל קשה, כיון דבדרך הטבע לא יכלו להוליד, א"כ מיקרי שכיח היזיקא, ובכה"ג לא מהני הא דשלוחי מצוה אינן ניזוקין:

20. ספר שערים מצויינים בהלכה

הקמטין וחזר היופי למקומו. והא דהתנהג הקב"ה עם אבותינו שלא בדרך הטבע, משום שהם ג"כ עבדו להקב"ה בכל כחם, אפי' ע"י נסיונות קשים שלא בדרך הטבע, ולכן נשתנה להם מעשי בראשית, ומעשה אבות סימן לבנים, דאם ישראל משעבדים לבם וגופם לאבינו שבשמים, כמו כן יתנהג הקב"ה עמנו, וכמש"כ באוה"ח הקדוש עה"כ (בחקותי כו-ג) "אם בחקותי תלכו" [שתהיו עמלים בתורה] דעי"ז יכול לשלוט על המזלות ולהפך אותן מרע לטוב [עיי"ש באות כו ואות לח]. וכבר כתב רבינו המהר"ל מפראג, שיש ב' הנהגות בעולם, דרך הטבע ודרך נס, וזה תלוי בעם ישראל כיצד הם מתנהגים עפ"י תורה.

דף קכ. שנולדו בה סימני נערות, נתעדן הבשר נתפשטו הקמטין כו'. הא דהיתה צריכה לכל זה, הוא מפני שתתעבר, וזה נעשה בדרך נס, וכן מצינו אצל אברהם ושרה, דכתיב (וירא יח-יא) "ואברהם ושרה זקנים באים בימים, חדל להיות לשרה ארח כנשים", ולבסוף אמרה (שם-יב) "אחרי בלותי היתה לי עדנה", ודרשי' במס' ב"מ (פז). אחר שנתבלה הבשר ורבו הקמטין, נתעדן הבשר ונתפשטו הקמטין וחזר היופי למקומו. והא דהתנהג

21. מרומי שדה מסכת פסחים דף ח עמוד ב

פלימו אמר כל עצמו אינו בודק מפני הסכנה. הנה הרי"ף ז"ל פסק כפלימו, אע"ג דת"ק פליג עליה. וכתב הרא"ש הטעם דכיון דאיכא סכנה עבדינן כפלימו. ויש להקשות ע"ז, שהרי בפ' מפנין איצטריך הגמ' לפסוק כר' יוסי דאמר אף חותכין הטבור בשבת. הא בל"ז לא היינו פוסקין כר' יוסי דהוא יחידאה, אע"ג שהוא במקום סכנה. ויש לחלק בין איסורי שבת דחמירי, לבדיקת חמץ דרבנן. ויותר נראה משום דסתמא דגמ' בקדושין דף ל"ט, דהיכא דשכיחי היזיקא שאני, והוא כפלימו. אבל בקדמת העמק השלישי בארנו, דגם הת"ק ודאי דמודה לזה, שהרי הביא מקרא הא דשמואל, ולא שאיל בגמ' ולת"ק מאי איכא למימר, ומוכח דכו"ע מודי בהא. **אלא הא דשכיחא הזיקא שאני אינו אלא מי שעובד את ה' כדרך אנושי, אז אין ההשגחה מצילתו אלא בדרך הטבע. משא"כ מי שמפקיר עצמו באהבת ה' הוא למעלה מטבע אנושי, אז גם ההשגחה מגינה עליו בדרך ההפלגה.** וכהא דאי' בחולין דף ז' ב' דר' חנינא לא ירא מכשפים אע"ג שמכחישין פמליא של מעלה, משום ר"ח דנפישא זכותיה, היינו דכשפים אינם מכחישים אלא מערכת המזלות מנהיגי הטבע, והמה למעלה מן הטבע. אבל הליכותיו דר"ח הוי עוד למעלה מכח הכישוף. ומהא דשמואל יש הוכחה לזה, שהרי מתחילה לא אמר לו הקב"ה שיקח לו עגלת בקר, והיינו משום דבאמת מעלת שמואל גבוה מאוד כידוע, ולא היה לו לירא מפחד הליכות הטבע. אלא שהיה מצטער על העדר מלוכת שאול. והיתה הליכתו למשוח את דוד בעצבות ובע"כ, משו"ה היה ירא באותה שעה מהליכות הטבע, ואחר שירא השיבו הקב"ה לפי דרכו:

22. ספר תורת חיים על בבא בתרא דף קיט/ב

מתוך שצדקניות הן נעשה להן נס כיוכבד. פירש רשב"ם שהיו בטוחות בצדקתן שיעשה להם נס כיוכבד, ולא משמע כן מדלא קאמר מתוך שצדקניות הן בטוחות היו שיעשו להן נס וכו' ונראה דלא פריך שלא היה להן להתעכב עד ארבעים שנה זכיון דכוונתן היתה שלא ינשאו אלא להגון להן שפיר עשו דאשה לא מיפקדא אפריה ורביה אלא הכי פריך והאמר רב חסדא וכו' וכיון דלאו בת בנים הווי לא היה להן להנשא לאנשים ובני דודיהן נמי אמאי נשאו אותן כיון דלאו בנות בנים הווי ומשני דקודם שנשאו נעשה להן נס שנולדו בהן סימני נערות וכו' כיוכבד והיו הכל יודעין שהן ראויות לילד וכן משמע דיוכבד נולדו בה סימני נערות קודם שחזר עמרם ונשאה מדכתיב ויקח את בת לוי משמע דבשעת ליקוחין כבר היתה בת שחזרה לנערותיה:

23. ספר בניהו בן יהודע על בבא בתרא דף קיט/א

שם מתוך שצדקניות היו נעשה להם נס כיוכבד. פירש רשב"ם ז"ל בטחו בזכותם שיעשה להם נס כיוכבד. מקשים אמאי לא אמר שיעשה להם נס כשרה. ונ"ל בס"ד, כי יוכבד היתה עדיין בחיים בימיהם, ודימו עצמן לה, ואין דרך לרמוז עצמן לדורות ראשנים הרחוקים הרבה מדורם, ועוד איך ידמו עצמן לאמנו הראשנה שבאמהות. ונ"ל דהגינה מצות ציצית עליהם, כי ידוע דמצות ציצית מסוגלת לבנים, לכן ד' כנפות הם ובכל כנף יש (כ"ו קשרים) [ה' קשרים ד' חוליות וד' חוטים], שהם מספר (כן) [בן], וידוע מה שאמרו רז"ל שעל ידי צלפחד היה סיבה שתנתן פרשת ציצית לישראל, לכך נסמכה פרשת ציצית למקושש דאיתא בילקוט, תנא דבי אליהו, וימצאו איש מקושש, אמר לו הקב"ה למשה רבנו ע"ה מפני מה חלל זה את השבת, אמר לו רבנו של עולם אתה יודע, אמר לו אני אומר לך מפני שבכל יום תפילין בראשו תפילין בזרועו ורואה אותן, ונמנע מן העון, עכשיו שאין עליו תפילין חלל זה את השבת, צא וברור להם דבר שינהגו בו בשבת וביום טוב, שנאמר ועשו להם ציצית, לפיכך נסמכה פרשת ציצית לפרשת מקושש, עד כאן, נמצא מכח מעשה אביהן היתה סיבה שנתנה ציצית לישראל. שהיא מסוגלת לבנים, לכך זכו להתעבר ולהוליד בנים:

24. דף על הדף בבא בתרא דף קיט עמוד ב

בגמ': אפילו קטנה שבהן כו'.

האדמו"ר מליובאוויטש ז"ל ביאר מעשה המקושש, שבכל הספרים מובא שחטאם של מרגלים היתה שבמדבר היו דור דיעה חיי רוחניות עם אכילת מן ולימוד תורה ממרע"ה, ומה להם לצרה הזאת להיכנס לא"י ויעבוד איש את שדהו ואת כרמו, לכן מוטב להשאר במדבר.

וכן עכשיו שנגזר עליהם להשאר ארבעים שנה במדבר, היו שטעו וחשבו שכן נגזר עליהם רק להתבונן בהשכלת טעמי המצוות, ואינם חייבים במעשה המצוה.

לכן חילל המקושש את השבת, ובמחשבה של לשם שמים, ואעפ"כ נהרג הבית דין, שאין לדיין אלא המעשה שנעשה ולא המחשבה, ובזה הוכיח קבל עם ועדה, שעיקר הרצוי והמכוון, הוא "מעשה" המצוות, והראי' ש"מחשבתו וכוונתו" לטובה, לא הועילו לו להצילו מגזר דין סקילה שנגזר עליו.

...

בטללי אורות (פ' שלח) הביא בשם רבי חיים אבולעפיא שמטעם זה שממקושש התכוין לשם שמים ללמד להם דעת שגם במדבר יש עונש על החטאים מודגש שם: ויקריבו אותו המוצאים אותו וגו' ואל "כל העדה", וכן נאמר שם עוד "ויוציאו אותו" "כל העדה" וגו' שכל העדה היה בשעה שהוציאו אותו לסקילה, משא"כ במגדף לא נאמר "כל העדה", כי כאן היתה כוונה מכוונת למען ישמעו כל העדה וייראו, שמי שעושה עבירה הרי הוא נענש על מעשיו.

באופן אחר יש לפרש שלכן נאמר במקושש "כל העדה" שכל העדה כולה יצאה לראות הפלא הנשגב הזה, שאדם ישליך נפשו מנגד, ימסור את עצמו מרצונו הטוב על קידוש השם, ללמד שיש דין ויש דיין.